

is. Bence Erika *Könyvkereskedés* című munkája az 1980-as és 90-es évek magyar irodalma értelmezésének fontos kézikönyve.

Pörök, táborok, emberek. A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság kiadásában jelent meg Bosnyák István antifasiszta, antisztálinista és antizsdánovista frásai gyűjteményének második kötete, három évvel az első után. Az akár egységes nagytanulmánynak is tekinthető munkában a szerző a három és fél évtizeden át folytatott irodalomtörténeti, történelmi, gazdaságpolitikai, erkölcsi, lélektani, szociológiai vizsgálódásainak összegezését adja közre – egyetlen témára, a huszadik századi totalitarizmusok mechanizmusára vonatkozóan. Tárgyának jellegéből eredően kétpólusú a tanulmány, egyfelől a jobboldali, másfelől a baloldali totalitarizmust, vagyis a fasizmust és a sztálinizmust helyezi sokoldalú vizsgálatainak górcsőbe alá.

Bosnyák István három és fél évtizedes kutatómunkájával, elemzéseinek, tanulmányainak és értelmezéseinek sorával „antisztálinista csöppeket” emelt ki a „sztálinizmus és neosztálinizmus mocskos óceánjából”, a magyar, az osztrák–horvát, a szerb, a jugoszláviai és a romániai magyar, valamint a cseh antisztálinizmus kiemelkedő képviselői, Lukács György, Karlo Štajner, Danilo Kiš, Sinkó Ervin, Méliusz József és Arthur London életművének egy-egy szegmentumát állította egymás mellé. A mozaikból – Bosnyák szóhasználatával élve – egy valóságos negatív univerzumot lehet rekonstruálni, áttekinthetővé tenni a táborok fenomenológiáját, a kirakatpörök mechanizmusát, a totalitarizmus jogi, etikai, metafizikai konstrukcióját, a művészet- és tudománypolitikai deviációját, valamint az áldozatok és a végrehajtók típusértelmezését meghaladóan a jellegzetesen huszadik századi, egyedi embersorsok galériáját is feltárva.

Bosnyák István könyve megrázó kenotáfiuma a totalitarizmusok áldozatául esett millióknak.

*

A negyvenéves Forum Könyvkiadó könyvtermését feltérképezve bátran szögezhetjük le, hogy 1997 a tanulmányok éve volt.

FEKETE J. József

A SZABADKAI TANODA NEGYED ÉVEZREDE

Gymnasium 1747–1997. Bácsország-könyvek 2. Szerkesztette dr. Hegedűs Antal, Szabó József. Pannon Press, Szabadka, 1997

Még jóval e kötet megjelenése előtt, a szabadkai gimnázium 250. évfordulójának előkészületei során, hivatalos helyről polemikus hangú nyilatkozatok hangzottak el e tanoda létesítésével kapcsolatosan, miközben megkérdőjelezték alapítási évét, gimnáziumjellegét, kétségbe vonva, hogy szűkebb tájegységünk *legrégebbi* gimnáziumáról van szó. Ez a hozzáállás szakmai körökben is felzaklatta a kedélyeket, de a pontos tényállás

felderítése érdekében újabb kutatásokra is ösztönzött. Éppen ezért nem véletlen, hogy e kötet megjelenését megfelelő érdeklődés előzte meg, hiszen sokan e kötetért várták, hogy megnyugtató módon lezárja a jubiláló gimnázium körüli vitákat.

Talán éppen a tudományos igényű tárgyilagosság miatt határoztak úgy a kötet szerkesztői, Hegedűs Antal és Szabó József, hogy nem végleges értéktételeket és minősítéseket tartalmazó *monográfiát* adnak közre, hanem tényanyaggal gazdagon dokumentált, afféle színes *gimnáziumi emlékkönyvet*, amely a témára vonatkozó cikkek, levéltári dokumentumok és értékes képanyag felsorakoztatásával végül is az olvasóra bízta, hogy milyen képet alakít majd ki a jeles tanoda két és fél évszázados múltjáról. A szabadkai gimnáziumra vonatkozó, közel négyszáz oldalas anyag ilyen jellegű prezentálásával mindenekelőtt a *tárgyilagosságot* és *pártatlanságot* tartották szem előtt.

Erről, amint fellapozzuk, azonnal meg is győződhetünk. Hiszen a kötetben Iványi István, Frankl István, Hegedűs Antal, Horváth Mátyás, Tóth Lajos, Bányai János, Magyar László és mások írásai mellett helyet kapott például Vasa Stajić, Milivoje V. Knežević, Matija Evetović, Josip Ivanović és Slaven Bačić ide vonatkozó írása is.

A kötet *hét* tartalmi egységre tagolódik. *Az elsőben* kaptak helyet, időrendi sorrendben, Iványi Istvánnak (1892), Frankl Istvánnak (1896) és Schmausz Endrének (1902) a szabadkai gimnáziumra vonatkozó írásai. Mindhárom röviden áttekinti a tanoda múltját és annak fontosabb mérföldköveit. *A másodikban* Hegedűs Antal, Pálinkás József, Horváth Mátyás, Tóth Lajos és Keck Zsigmond tollából több frás foglalja össze kellő részletességgel a tanoda életét annak megalakulásától a második világháborúig, miközben bemutatja a gimnázium tanárait, az oktatói és nevelői munkát, a tantervet, a gimnázium tanulóinak statisztikáját, de kitér az iskola színjátzására is, meg a diákéletre. *A harmadik* fejezet, többek között a gazdag gimnáziumi könyvtár múltját méltatja, szól a Zombor-csevics Vince-féle becses könyvgyűjteményről, amely 1900-ban került a könyvtár állagába, de kitér a gimnáziumi kápolnára, a testnevelésnek mint tantárgynak a bevezetésére, az iskolai rendtartásra, s a tanoda egyes diákjaira. E fejezet szerzői: Kosztolányi Árpád, Szikora Judit, Kunkin Zsuzsanna, Magyar László és Bányai János. *A negyedik* részben már líraibb hangvételben Csáth Géza, Kosztolányi Dezső és Kosztolányi Dezsőné írásait, naplójegyzeteit, visszaemlékezéseit olvashatjuk. *A ötödikben* következnek a szakírók (Vasa Stajić, Milivoje V. Knežević, Matija Evetović, Josip Ivanović, Pálinkás József és Slaven Bačić) gazdag jegyzetanyaggal ellátott, szerb nyelvű dolgozatai a szabadkai gimnáziumról. *A hatodik* fejezetben harminchét fontos, és igen érdekes levéltári dokumentum kerül bemutatásra. Többek között Szarvas Gábor folyamodványa a szabadkai gimnázium tanári állásának elnyerésére (1861), Jámbor Pál folyamodványa a gimnázium igazgatói állásának elnyeréséért (1861), az a dokumentum, amellyel Kosztolányi Árpád 1882-ben megpályázta a természettan-mennyiségtan tanítását, továbbá Toncs Gusztávval, Loósz Istvánnal, Babits Mihállyal és Munk Artúrral kapcsolatos okmányok, amellelt hivatalos jelentések a gimnáziumi gyűjteményekről, a diákok számáról és a tanulmányi előmenetelről. A kötet *hetedik* része foglalja magában, harmincegy oldalon, a gimnáziumra vonatkozó értékes képanyagot: a legkorábbi dokumentumok fénymásolatát, Szabadka régi látképeit a gimnázium egykori és mai épületével, meg régi tablók, gimnáziumi értesítők fényképeit, jelesebb tanárok és diákok arcképeit. Itt láthatjuk többek között

Kosztolányi Dezső VII. osztályos tanuló *Ágác-virágok* című költeményét, amelyet a főgimnázium önképzőkörének érdemkönyvébe jegyeztek be egykoron.

A szabadkai gimnázium múltját bemutató kötet, amelynek alapos levéltári tényanyagán a már említett szerzőkön kívül igencsak felismerhető Magyar László szorgalmas kutatómunkájának „keze nyoma” is, negyed évezredes pedagógiai munkának állít emléket. Egy igencsak hosszú és tartalmas, eseményekben gazdag, sikeres pedagógiai tevékenységnek, meg az elismerésre méltó diákképzésnek. E kétszázötven év munkájának keresztmetszete sejlik ki e kötetből.

Mint Bányai János írja „a két és fél évszázad során a szabadkai gimnázium sok tekintetben több és más, nem egyszerűen fontos tanintézmény. Természetesen nehéz megmondani, hogy miben és mennyiben más. Valószínűleg abban, amivé a falai közül és tantermeiből kikerültek élete vagy műve tette”. Hiszen ne feledjük, hogy itt olyan jelességek tanítottak mint Iványi István, Jámbor Pál, Toncs Gusztáv, Loósz István, Kosztolányi Árpád és mások, s hogy többek között itt nyűtte az iskolapadot megannyi író, költő, történész, ügyvéd, orvos, színész, festő, pap és mérnök. Említsük csak az igen hosszú névsorból Kosztolányi Dezsőt és Csáth Gézát, de Pap Józsefet, Fehér Ferencet, Ács Károlyt, Stevan Raičkovićot, Sáfrány Imrét, Boschán Györgyöt, Petrik Pált, Vinkler Imrét . . .

Ők egy nagy szellemi otthon, egy nagy család tagjai voltak valamennyien – akárha rövid időre is –, amelynek fedezet, intézményes keretet éppen a szabadkai gimnázium nyújtott, biztosított.

NÉMETH Ferenc